

ROMA DÖNEMİ BITHYNIA KENTLERİNDE PATRONUS TERİMİNİN KULLANIMI VE PATRONAJ BİÇİMLERİ

THE USE OF THE TERM PATRONUS AND FORMS OF PATRONAGE IN THE CITIES OF ROMAN BITHYNIA

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 18 Mayıs 2023	Received: May 18, 2023
Hakem Değerlendirmesi: 30 Mayıs 2023	Peer Review: May 30, 2023
Kabul: 28 Temmuz 2023	Accepted: July 28, 2023

DOI : 10.22520/tubaar.1298756

Onur Sadık KARAKUŞ*

ÖZET

Günümüzde pek çok dilde kullanımı devam eden ve kökleri Roma kentinin kuruluşuna değin uzanan patronajın Roma'nın Akdeniz'deki genişlemesine paralel olarak Eskiçağ Yunan dünyasında da yaygın hale geldiği bilinmektedir. Roma'nın MÖ. II. yüzyıldaki Yunan şehir devletleri ve Hellenistik Krallıklarla olan ilişkisi patronusluğun da Roma tipi bir ekonomik ve politik himaye sistemi olarak Doğu Akdeniz'e taşınmasına imkân sağlamıştır. Adeta geç cumhuriyet döneminin bir modası olarak pek çok Yunan şehir devleti de Romalı önemli isimlerin himayesine girerek kendilerini avantajlı konuma getirmeye çalışmıştır. Bu süreçte, Roma'daki örneklere benzer şekilde kişiler arası özel patronaj ilişkileri de görülmeye başlanmış, Anadolu'daki pek çok kentte Romalı şahıslar da patronus olarak tanımlanmıştır. Bithynia bölgesi de Romalılarla patronaj ilişkilerinin sağlandığı ve patronus teriminin kullanıldığı bir diğer bölgedir. İlk olarak geç cumhuriyet döneminde proconsul Lucius f. Rufus için Bithynialıların da patronus terimini kullandığı, buna karşın diğer kentlerden farklı olarak sonraki dönemlerde eyalet valilerini de sıklıkla patronus olarak onurlandırdıkları görülmektedir. Bithynia, özellikle onurlandırma kaideleri ve adak yazıtlarıyla toplumsal yaşamdaki yerel elitlerin baskınlığını gösteriyor olsa da çeşitli yerleşim yerlerinde Romalı ailelerden bazılarının da patronus olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

* Arş. Gör. Dr., Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi ABD, Konuralp Yerleşkesi, Düzce, onurskarakus@gmail.com ORCID: 0000-0001-6169-266X.

Bu çalışma 2022 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan "Traianus'tan Constantinus Hanedanı'na Bithynia: Sosyo-ekonomik yapı, kamusal yaşam ve kentsel çevre" adlı doktora tezinde sınırlı şekilde ele alınan bir konunun kapsamlı olarak incelenmesiyle hazırlanmıştır. Söz konusu doktora tezi projesi 2214-A Doktora Sırası Yurtdışı Araştırma Desteği kapsamında 12 ay süreyle destekleyen TÜBİTAK-BİDEB'e ve bu kapsamda araştırmalarda bulunduğum Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des DAI'ye teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmada Roma İmparatorluk dönemi Bithynia’ında politik bir araç ve ekonomik model olarak patronaj yapısının yaygınlığı, patronus teriminin kullanımı, şehir patronusları ve özel patronaj ilişkilerinin Bithynia kentlerindeki durumları ele alınmaktadır. Bithynia taşrasında patronus olarak onurlandırılan Romalı isimler ve kökenlerine dair tartışmalar da ilk kez bir bütün olarak bu çalışmada incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Himaye, Patronus, Roma İmparatorluğu, Bithynia, Ekonomi, Toplum

ABSTRACT

It is known that patronage, which is still used today in many languages and whose roots go back to the founding of the city of Rome, spread throughout the ancient Greek world in parallel with Rome’s expansion in the Mediterranean. Rome’s relations with the Greek poleis and Hellenistic kingdoms in the second century B.C. allowed patronage to spread to the eastern Mediterranean as a Roman-style system of economic and political patronage. As a trend of the late republican period, many Greek poleis also sought to gain an advantage by patronizing important Romans. In this process, private patronage relationships between individuals, similar to those in Rome, began to be observed, and Roman individuals were also identified as patronus in many cities in Asia Minor. It is seen that the Bithynians first used the term patronus for the proconsul Lucius f. Rufus in the late Republic, but unlike other cities, they often honored provincial governors as patronus in later periods. Although Bithynia shows the predominance of local elites in social life, especially through honorific and votive inscriptions, some Roman families also appear as patronus in various settlements. This paper examines the widespread structure of patronage as a political instrument and economic model in Roman Imperial Bithynia, the use of the term patronus, and the status of city patrons and local patrons in Bithynian cities. This paper also comprehensively examines the first time of the debates of the Roman individuals honoured as patronus in rural Bithynia and the debates about their origins.

Keywords: Patronage, Patronus, Roman Empire, Bithynia, Economy, Society

GİRİŞ

Roma Cumhuriyeti'nin Akdeniz'de etkili bir güç halini alması, kendisini yalnızca Yunan dünyasındaki siyasi yapıda ve yeni güçler dengesinde değil aynı zamanda toplumsal ve ekonomik yapıda da göstermiştir. Roma'daki himaye (Lat. *patrocinium*) uygulaması da söz konusu süreçte pek çok kentte görülen "Romalı" ekonomik ve politik bir himaye sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Saller, 1982, s. 1-39; Wallace-Hadrill, 1989, s. 63-88; Johnson-Dandeker, 1989, s. 219-238; Tanner, 2000, s. 18-50; Eilers, 2002, *passim*; Eich, 2005, s. 67-77; Nicols, 2014, *passim*). Pek çok araştırmacının ilgi gösterdiği Romanın himaye ilişkileri hem kentsel hem de özel bağlantıları görmek açısından kayda değer sonuçların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Patronaj olarak tanımlanan sosyal yapı, güç ve zenginlik üzerine kurulu, birbirine eşit olmayan bireyler veya aileler (*patronus* ve *cliens*) arasındaki asimetrik ilişki olarak tanımlanmaktadır. Bu sistemde *patronus* yani hegemonik finansör, himaye ettiği kimselere yaptığı mali-aynı yardımların, bağışların veya politik desteğin karşılığını himaye edilenlerden iş gücü, üretim ve kamusal alanda karşı destek olarak geri almaktadır (Garnsey, 1993, s.58; Roller, 2001, s.130)¹. Doğası gereği belirsizliklere ve öngörülemeyen etkenlere sahip olan patronaj sistemi bu hiyerarşik yapı ve karşılıklı beklentiler üzerinde şekillense de tarafların daima istedikleri faydayı elde ettikleri veya karşılıklı ilişkinin yalnızca çıkar odaklı olduğu fikri de tartışmalıdır (Verboven, 2002, s. 17-18). Bu sebeple patronaj ilişkilerinde en erken uygulamalarından itibaren gerek bölgesel gerekse de bireysel farklılıklar söz konusu olmuştur.

Halikarnassoslu Dionysios, Roma'nın efsanevi kurucusu Romulus döneminde toplumsal tabakaların (*plebs* ve *patricii*) ve iş bölümünün patronaj uygulamasını da içine alacak şekilde düzenlediğini belirtmektedir ki bu bilgi *patronus* ve *cliens* ilişkisinin Roma'nın kuruluşundan beri devam ettirildiğini göstermektedir (Dion. Hal. Ant. Rom. 2. 9-10). Plutarkhos da Romulus'un temellerini attığı bu sistem sayesinde *patronus*ların kendilerine tabi olan kişilere yasalar konusunda öğütlerde bulunduğunu, maddi zorlukları aşmaları için parasal destekler sağladığını ve mahkemelerde haklarını savunmalarına yardımcı olduklarını ifade etmektedir (Plut. Rom. 13.5). Antikçağ yazarlarının hemfikir olduğu üzere bu sistem, kökleri Roma'nın kuruluşuna kadar uzanan geleneksel bir uygulama olmasının yanında pek çok sorunun da kendi içince çözülebilmeye olanak vermektedir. Bu sebeple adeta Roma'nın toplumsal düzeninin önemli

bir parçası olan patronaj sisteminin, Roma'nın Doğu Akdeniz'de egemen bir güç halini alması sırasında pek çok bölgeye yayılması da şaşırtıcı değildir.

Patrocinium, Roma kentindeki ilk örneklerde çiftçiler ve himayeciler arasındaki karşılıklı destek ve yerine getirilmek zorunda olan yükümlülükler dayalı ahlaki bir bağ olarak gelişmişse de zaman içerisinde kalıcı değişimler göstermiş ve kısmen politik yönü baskın hale gelmiştir (Bund, 1979, s. 559-560). M. Prell de cumhuriyet döneminde bu ilişkinin tarımsal niteliğini kaybederek siyasi bir destek biçimine dönüştüğünü, imparatorluk döneminde ise bunun bir saygınlık aracı olarak kullanıldığına vurgu yapmaktadır (Prell, 1997, s.260). Ayrıca MS. 9'da yürürlüğe konulan *lex Papia* da *patronus*ların himaye ettikleri varlıklı durumdaki azatlıların mülkleri üzerindeki haklarını da (azatlının maddi durumu ve çocuk sayısına göre) yasal olarak artırmıştır (Gai. inst. 3. 42)². Bu yasal düzenleme imparatorluk dönemindeki *patronus*ların egemenliklerini ve patronaj sistemindeki olası kazançlarından bir diğerini anlamak adına kayda değerdir.

Patronaj uygulamasında azatlıların, zanaatkarların, sanatçıların, derneklerin veya gönüllü bir yandaşmanın *patronus*'u olabileceği gibi generaller ve politikacılar tarafından kurulan, ele geçirilen veya yardım edilen kentlerin de *patronus*ları olabilmektedir. Bu anlamda *patronusluğun* Romalılar için hukuki temelleri olan bir kontrol ve denetim aracı olarak da kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Buna karşın *patronusluk*, gönüllülük temelinde ilerleyen bir uygulama olması nedeniyle zorunlu hizmette bulunmak zorunda olunan diğer ilişkilerden farklı bir bağ olarak değerlendirilmektedir. Fakat günümüzde yaygın olarak kabul edildiği üzere, *patronusluk* kimi durumlarda gönüllülüğün ötesinde bir zorunluluk veya alternatifsiz bir seçenek olarak da ortaya çıkmıştır (Ganter, 2015, s.8).

Roma'nın Yunan şehir devletlerine ve Doğu Akdeniz dünyasına müdahil olmasına paralel olarak önemli generaller, politikacılar veya söz konusu bölgelere yerleşen Romalılar bölge kentlerinde öne çıkmaya ve saygı görmeye başlamıştır (Gruen, 1984, s. 169-172). Bu kişiler sahip oldukları maddi ve politik güçleri sayesinde Doğu Akdeniz'deki kentlerin, halkların veya kişilerin *patronus*ları halini almıştır. Kentler tarafından *patronus* olarak onurlandırılan önemli politikacılar veya generaller himayeleri altındaki şehir devletlerine politik ve ekonomik destekler başta olmak üzere pek çok konuda önemli kazanımlar sağlamıştır. Öyle ki çeşitli kentlerin Roma egemenliğinde dahi özgür şehir statülerinin korumalarında bu ilişkilerin etkili olduğu bilinmektedir.

¹ Ayrıca *patronus*un selamlanması da geleneksel önemi bulunan bir uygulama olarak bilinmektedir. Bkz. Goldbeck, 2010, s. 24-25, 36.

² Söz konusu yasal düzenlemenin ilgili maddesi ve muhtemel etkilerine ilişkin olarak bkz. Sirks, 1980, s.286.

Kentlerde yaşamlarını sürdüren Romalı soylu aileler de küçük ölçekli katkılarda bulunmuş ve himayelerindeki kimselerin beslenme ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Doğu Akdeniz ve Ege'deki şehir devletlerinde Romalıların himaye ilişkilerine dair fiili olarak bir takım uygulamalar bilinse de patronus (πάτρων/πάτρωνος) teriminin Yunanca yazıtlardaki kullanımı görece geç bir tarihtedir. Patronus unvanı gerek toplumsal yapıda yarattığı etki gerekse de geleneksel bir uygulamanın parçası olması nedeniyle şüphesiz ki Romalılar tarafından büyük bir değer görmüştür. Buna karşın Roma ile temas halindeki veya Roma hakimiyetindeki bölgelerde bu unvanın ne şekilde algılandığını söyleyebilmek zordur. Öyle ki III. Makedonya Savaşı'na (MÖ. 172-168) kadar patronus teriminin Yunan dünyasında himaye ilişkilerini tanımlayan bir terim olarak kullanılmadığı, bunun yerine Yunanca'daki geleneksel onurlandırma-hayırseverlik unvanları olan euergetes (εὐεργέτης), soter (σωτήρ), proksenos (πρόξενος) ve nadir olarak ktistes (κτίστης)'in kullanıldığı bilinmektedir (Touloumakos, 1988, s.305; Eilers, 2002, s. 110-111).

Teos (=İzmir/ Seferihisar) kentinde ele geçirilmiş olan, MÖ. 166 yılına tarihlendirilen bir kararname ise Doğu Akdeniz ve Ege'de Romalıların himayesine – πάτρων teriminin kullanımına – dair bilinen en erken örnektir (Syll. 3, 656; IGRR IV, 1558; Bloy, 2012, s. 192 vd.)³. Trakya kıyısındaki Abdera (=Yunanistan- Batı Trakya/ Xanthi-İskeçe) territoryumu üzerinde Odrys Kralı IV. Kotys'in hak iddiası ve yayılmacı politikasına karşı kentin kurucuları olan Teosluların Abdera adına Roma'dan yardım istemeye iki elçi (Amymon ve Megathymos) göndermesi ve Romalı unsurlardan patronus şeklinde bahsetmeleri bu kullanımın bilinen ilk örneği olarak dikkat çekmektedir (Sherk, 1993, No.26, s. 25-26). Anlaşılacağı üzere, Yunan şehir devleti olan Abdera'nın yetkilendirdiği Teosluların doğrudan πάτρων terimini kullanarak Roma'yı hami statüsünde kabul etmesi, sınır anlaşmazlıklarının ve Abdera'nın egemenliğini tehlikeye atan yayılmacı komşuların bir sonucudur. D. Braund, yine aynı yılda Bithynia Kralı II. Prusias'ın da tıpkı Abderalıların yaptığı gibi Roma'nın himayesini talep etmiş olabileceğini belirtmektedir (Braund, 1989, s.138).

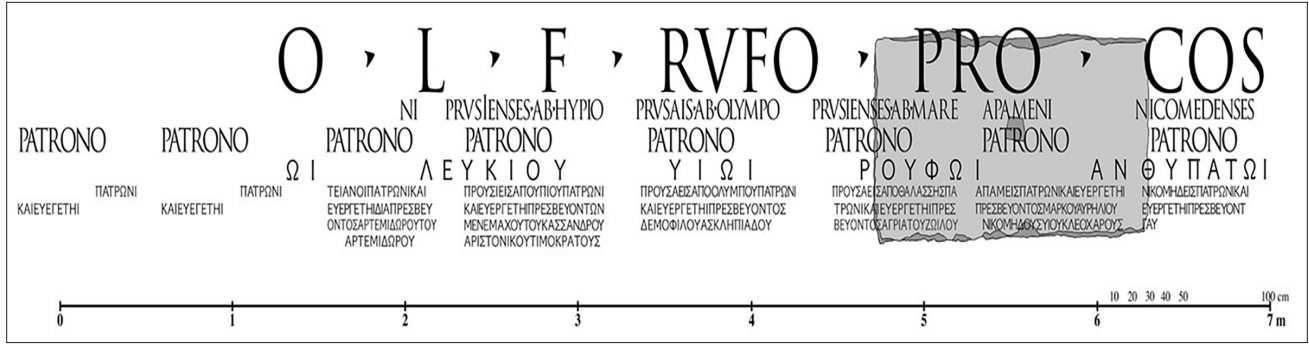
I. Mithradates Savaşı (MÖ. 90-85) sırasında da Plarasa-Aphrodisias elçilerinin Roma'ya bağlılığını göstererek bölgesel güçler dengesi ve yerel rekabet içerisinde gücünü arttırmak için Romalı Q. Oppius'tan patronusluk talep ettikleri bilinmektedir (Eilers, 2002, s. 23-25). F. Quass, Aphrodisias kentinin Q. Oppius'u patronus yapma isteğinin altında kent halkında hem Romalılara karşı duyulan güven ve sempati hem de Roma ordularının durumunun etkili olduğunu belirtmektedir (Quass, 1993, s.138). Bu savaşın ardından Anadolu'daki Yunan şehir devletlerinin siyasi ve ekonomik açıdan güçlü olan Romalıların ve dolaylı olarak Roma Cumhuriyeti'nin desteğine büyük ölçüde güvenmeye başladığı kabul edilmektedir (Rendina, 2020, s.88). Ayrıca Yunan şehir devletlerinin önceki yıllarda Hellenistik Krallıklarla da himaye ilişkilerinde bulunması, Roma'nın patronaj sistemini de kısa sürede benimsemelerini kolaylaştırmıştır (Gruen, 1984, s.175).

MÖ. 76 yılına tarihlendirilen bir yazıtta, Mylasa kentinin hâlihazırda proconsul M. Iunius Silanus'un himayesinde olduğundan bahsedilmesi de yine bu bağlamda değerlendirilmelidir (Quass 1993, s.138). Sonraki dönemlerde Kilikia'daki Soloi kentinin Gn. Pompeius Magnus'un adını alarak Soloi-Pompeopolis ismiyle yeniden adlandırılmasının yanı sıra Pompeius'u kentin ktistes ve patronus'u şeklinde onurlandırması da bu çerçevede değerlendirilebilecek pek çok örnekten bir diğeridir (IGR III, 869). Side, İlion, İonia Koinon'u ve Miletos'un Pompeius'u veya Knidos'un Gaius Iulius Caesar'ı patronus olarak onurlandırması da bu konuda oldukça iyi bilinen diğer bazı örneklerdir (Eilers, 2002, s. 236-246). Şüphesiz ki tüm bu süreç, geç cumhuriyet dönemindeki emperyal Roma politikasının da bir yansımasıdır.

Epigrafik buluntular ve sikkeler, Roma eyaleti halini aldıktan sonra Bithynia'daki kentlerin de politik veya ekonomik patronaj ilişkilerine dâhil olduğunu göstermektedir. Bithynia'yı diğer bölgelerden ayıran başlıca özellik ise bu uygulamanın düşüşe geçtiği dönemlerde Bithynia'da popüler olmasıdır. Bu sebeple Bithynia bölgesindeki patronaj uygulamaları ve patronus teriminin kullanımı da dikkat çekici bir konudur. Bithynia bölgesindeki himaye ilişkileri ve patronaj teriminin kullanımı temelde üç grup altında ele alınabilir:

- a) Roma yönetimini temsil eden valiler,
- b) Koloni kenti patronusları,
- c) Karşılıklı desteğe dayalı himaye ilişkisini sürdüren varlıklı veya soylu aile üyeleri.

³ Roma'nın Syrakusai kentini ele geçirdikten sonra general Marcus Claudius Marcellus'un kentin *patronus*'u olduğu ve Cicero tarafından *certissimis antiquissimisque patronis* şeklinde tanımlandığı bilinse de Anadolu ve Doğu Akdeniz kentlerinde bu ifade ilk olarak MÖ.166 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. Cic. *Verr.* 2.4.90.

Şekil 1. Lucius f. Rufus'u patronus olarak onurlandırma yazıtı. / *The inscription honouring Lucius f. Rufus as patronus*. Kaynak: <https://cil.bbaw.de/ace/id/8810/> (PH0007867 Çizim: W. Eck).

Patronus Valiler: Bithynia kentleri için Rekabet Aracı mı?

Geç Cumhuriyet döneminde Bithynia kentleri ile Romalı varlıklı aileler ve idareciler arasında çeşitli ekonomik ve politik hareketliliğin başladığı bilinmektedir. Öyle ki, Cicero'nun MÖ. 52 yılına tarihlendirilen bir mektubu Romalılar ve Bithynia kentleri arasındaki maddi ilişkilere ışık tutmaktadır. Cicero bu mektubunda, Bithynia et Pontus'un propraetor'u P. Silius Nerva'dan Nikaia kentinin T. Pinnius'a olan 8 milyon sestertii borcunun tahsili konusunda yardımcı olmasını istemiştir (Cic. Fam. XIII, 61). Bu bilgi, Bithynia'nın Roma eyaleti halini almasından itibaren Romalı negotiatores ve varlıklı ailelerin ekonomik destek bulma aracı olarak bölgede öne çıktığını göstermektedir.

Bithynia kentlerinin Romalılarla patronaj ilişkisinin başlamasını ve Bithynia'da patronus teriminin kullanımını gösteren en eski yazıt, Roma'da bulunan ve MÖ. 30 – MÖ. 9 yılları arasına tarihlendirilen 159 cm genişliğindeki Latince-Yunanca çift dilli bir onurlandırma yazıtıdır. Tios, Prusias ad Hypium, Prusa ad Olympum, Kios (Prusias ad Mare), Apameia ve Nikomedeia kentlerini temsil eden proksenoslar tarafından onurlandırılan Lucius oğlu proconsul Rufus, bu kentlerin fahri patronusu ve euergetes'i olarak tanımlanmıştır (CIL VI 1, 1508; IG XIV, No.1077; Eilers, 2002, s. 254-256; Marek, 2003, s.148; Baz, 2013, s.278). Kendisine bu onursal unvanı kazandıran hiç şüphesiz bölgeye yaptığı katkılardır. Patronus teriminin Bithynia'daki bu ilk kullanımın büyük oranda euergetesliği karşılayacak bir anlamda olduğunu söylemek mümkündür. S. Sommer patronus olarak onurlandırılan valilerin genellikle yapı-inşa faaliyetlerine sağladığı mali desteklerden dolayı bu unvanlarla onurlandırıldıklarını öne sürse de bu durumun Bithynia'daki tüm patronus valileri karşıladığını söylemek zordur (Sommer, 2006, s.131).

Geç Cumhuriyet döneminde Bithynia'da da görünür hale gelen patronusluk erken imparatorluk döneminde

artarak devam etmiş, bazı valiler resmi görevlerinin yanında Bithynia'nın başlıca kentleri olan Nikomedeia ve Nikaia sikkeleri üzerinde patronus olarak onurlandırılmışlardır (Eilers, 2002, s.162). Bu anlamda ilk olarak İmparator Claudius döneminin MS. 47-48 yılındaki Bithynia valisi C. Cadius Rufus, Nikomedeia kentinin sikkelerinde patronus olarak onurlandırılmıştır (RPC I, No.2073-2075; Remy, 1989, s. 26-27; Marek, 2003, s.48). Benzer şekilde L. Mindius Pollio (RPC I, No.2031, 2065-72b) ve MS. 48-49/ 49-50 yıllarında görev yapan P. Pasidienus Firmus da Nikomedeia ve Nikaia kentlerinin patronusu olarak adlandırılmıştır (RPC I, No.2047-2048, 2080; Remy, 1989, s. 27-28; Baz, 2013, s.279). Nero döneminde ise MS. 59/60 yılının eyalet valisi M. Tarquiti Priscus Nikaia kentinin patronusu olarak onurlandırılmıştır (RPC I, No.2057; Remy, 1989, s.29; Baz, 2013, s.279). Sonraki yılın valisi L. Venuleius Montanus'un da her iki kentte patronus olarak onurlandırılmış olabileceği, Nikaia kenti tarafından MS. 138/139 yılında onurlandırılan Asia proconsul'ü Lucius Venuleius Apronianus Octavius Priscus'un da atalarından kalan patronaj ilişkisi sayesinde kentte saygın bir konuma sahip olduğu düşünülmektedir (Adak, 2016, s.19).

Bu gelenek Vespasianus döneminde de devam etmiş, MS. 77-79 yılları arasında valilik yapan M. Plancius Varus da Nikaia kenti tarafından patronus olarak onurlandırılmıştır (Remy, 1989, s. 31-34). Evlat edinilmiş imparatorlar döneminde Nikomedeia ve Nikaia kentlerinin Bithynia valilerini patronus olarak onurlandırma geleneği de durmuştur. Bu uygulamanın sona erme nedeni tam olarak bilinmese de, hem imparatorluğun eyaletlerdeki kurumsal yapısının artırılma çabası hem de söz konusu imparatorların kendilerini ve eşlerini imparatorluğun ve kentlerin hamisi olarak tanımlamaları, bu uygulamanın popülerliğini kaybetmesine neden olmuş olmalıdır. Buna rağmen, MS. 202-205 yılları arasında valilik yapan Tiberius Claudius Callipianus Italicus, Nikaia kentinde ele geçirilen Augusta Fulvia Plautilla'yı onurlandırma yazıtında Nikaia'nın patronus'u olarak anılmaktadır (I. Nikaia, No.59).

Yukarıdaki bilgilerimize karşın, Cassius Dio aracılığıyla haberdar olduğumuz, İmparator Augustus tarafından yürürlüğe konulduğu bilinen yasal bir düzenleme Bithynia'daki patronusluğu açıklamayı karmaşık bir hale getirmektedir. Söz konusu kararname Cassius Dio tarafından şu şekilde aktarılmıştır;

“...ὁὐ μὴν ἄλλ’ ἐκεῖνό τε ἀπεῖπε, καὶ τῷ ὑπηκόῳ προσπαρήγγειλε μηδενὶ τῶν προστασομένων αὐτοῖς ἀρχόντων μήτε ἐν τῷ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ μήτε ἐντὸς ἐξήκοντα ἡμερῶν μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι σφας τιμὴν τινα δίδόναι, ὅτι τινὲς μαρτυρίας παρ’ αὐτῶν καὶ ἐπαίνους προπαρασκευάζόμενοι.” (Cass. Dio. 56 25.6)

“... [Augustus] halkların kendilerini yönetmekle görevlendirilen bir kişiye görev süresi boyunca veya görevden ayrıldıktan sonraki altmış gün içinde herhangi bir onurlandırmada bulunmalarını yasakladı; çünkü bazı valiler önceden tebaalarının tanıklıklarını ve övgülerini aralararak büyük zararlara yol açıyorlardı...”

Valilerin bir gelenek halini alacak şekilde patronus olarak adlandırılması, ilgili kararın Bithynia’da uygulamaya konulmadığını gösterir niteliktedir. J. Nicols, Bithynia kentlerinin Augustus’un ilgili kısıtlamasını *lex Pompeia*’da bölge kentlerine tanınan bazı ayrıcalıklar ve yasal açıklar sayesinde aşmış olabileceklerini önermektedir (Nicols, 2014, s. 220-222). Plinius’un mektuplarında da adli ve idari konularda sıklıkla *lex Pompeia*’ya atıf yapılması, bu yasaların Bithynia’ya özel haklar tanıdığı fikrini güçlendirmektedir⁴. Neticede Augustus’un düzenlemesinin, kentlerin valileri patronus olarak onurlandırmasını yasakladığı bilinmesine karşın Bithynia kentlerinin bu kurala uymadıkları veya bu kuralın Bithynialıları etkilemediği gözlemlenmektedir.

J. Nicols idari sebepleri göz önünde bulundurarak Bithynia’nın başlıca kentlerinin sikkelerinde veya yazıtlarında yer verilen patronusların Augustus’un patronaj politikasının bir ürünü olduğunu ve Bithynia’daki uygulamalarda problemlili yönetsel yapının etkili olduğunu öne sürmektedir (Nicols, 1990, s. 101-103). Yaygın olarak kabul edildiği şekilde, Doğu Akdeniz’deki patronuslar kentlerle hayırseverlik temelli bir ilişkiye sahip olup, Roma’daki benzerlerinden bu yönüyle ayrılmaktadır (Ferrary, 1997, s.110; Fernoux, 2004, s.183). Fakat Nikomedeia ve Nikaia kentleri arasındaki metropolis ve prote polis olma hususunda yaşanan yoğun rekabet de dikkate alındığında, onursal unvanlara

oldukça ilgi gösteren bu kentlerin, eyalet valisinin bireysel himayesi altına girerek hem yerel çekişmede güç kazanmaya hem de Roma’ya sadakatlerini göstermeye çalıştığı anlaşılmaktadır (Nicols, 2014, s.221). Kendilerine avantaj sağlayabilecek “Romalı” her detaydan faydalanmaya hevesli olan Bithynialı yerel yöneticilerin verebilecekleri en yüksek onursal unvan olan patronusluğu da kentleri için propagandası yapılacak bir araç olarak gördüklerini söyleyebilmek mümkündür. Kısacası patronus unvanına sahip Bithynia valilerinin önemli bir kısmı bu unvanı gayri-resmi veya daha doğru bir ifadeyle onursal olarak almış, kentler de bu unvanı yerel rekabetlerinde öne geçmeyi sağlayacak bir propaganda malzemesi olarak kullanmışlardır.

Ancak aynı zamanda, bu rekabetin bilincinde olan veya bu unvanı kendileri için de bir avantaj olarak gören bazı valiler, yukarıda da görüldüğü gibi genellikle aynı anda her iki kentten de patronusu olmuşlardır. Özellikle pek çok konuda yargılanmaları muhtemel olan valilerin patronaj ilişkileri sayesinde kendilerine politik destek sağladığı veya mahkemelerde kendisini destekleyen tanıklar yarattığı da bilinmektedir (Verboven, 2002, s.54). Eyaletleşme konusunda sorunlar yaşayan ve uzun yıllar çözülemeyen problemlere sahip olan Bithynia’da da valiler tarafından bu türden bir dengenin yaratılmaya çalışılmış olduğu anlaşılmaktadır. Tacitus’un aktardığı üzere Bithynia, Augustus’un ölümünün ardından fazlasıyla sorunlu bir bölge halini almış, valiler Granius Marcellus, Cadius Rufus ve Tarquitius Priscus zimmete para geçirme, rüşvet ve haraç almak gibi mali suçlamalarla yargılanmışlardır (Tac. Ann. 1.74; 12. 22; 14.46). Bu açıdan C. Cadius Rufus’un Nikomedeia, M. Tarquitius Priscus’un da Nikaia kenti tarafından patronus olarak onurlandırılması, bu isimlerin mahkemede söz konusu kentlerin desteğini sağlamış olabileceğini düşündürmektedir.

Şehirlerin patronusları olarak onurlandırılan valilerin dışında, yukarıda da belirtildiği üzere bölgenin koloni kenti olan Colonia Iulia Concordia Apamea’nın Catilius Longus’un himayesine bırakıldığı anlaşılmaktadır. Clustumina tribusu’ndan Publius oğlu Catilius Longus’un kent koloni olarak yeniden düzenlenmesi sırasında bölgeye gelen Romalı kolonistlerin soyundan geldiği ve uzun yıllar Roma için görev yaptıktan sonra nihai bir onur unvanı olarak MS. I. yüzyıl sonlarında Apamea’nın patronusu olarak atanmıştır (I. Apameia, No.2; Eilers, 2002, s.162; Madsen, 2009, s.65). Catilii ailesinin Apamea kentinde ve imparatorluk çapında gücünü koruduğu bilinmekle birlikte kent patronusluğunun kalıtsal olmadığı anlaşılmaktadır (I. Apameia, No.21). Netice itibarıyla Apamea kentindeki söz konusu patronusluğun etkisi ve sürekliliği oldukça sınırlı kalmıştır.

⁴ Anadolu’daki diğer kentlerde ele geçirilen onurlandırma yazıtlarında da imparatorlardan hanedan üyelerine kadar çeşitli isimlerin *patronus* olarak tanımlandığı görülmektedir. Bkz. Eilers, *age.*, Appendix 1.

Nr. 1) *Apamea Kenti Patronusu Catilius Longus*

Bul. Yeri: Apamea; I. Apamea, No. 2.

- 1 [.Ca]tilio P. f. Clu(stumina) Loŋ[g]o
[t]rib(un) mil(itum) leg(ionis) III Scythic(ae)
beneficio divi Claudi,
praef(ecto) coh(ortis) III sagittar(iorum),
5 adlecto inter praetor(ios)
[a]b imp(eratore) Vespasiano Aug(usto)
[l]egato pro pr(aetore) provinciae Asiae
[C]ol(onia) Iul(ia) Conc(ordia) Apamea
patrono suo.

Bithynia taşrasında kişisel himaye biçimleri: Patronuslar ve etki alanları

Doğrudan Bithynia kentlerinin içinde olduğu patronaj ilişkilerinin yanında yerel halklar ve zengin kimselerle veya efendi ve azatlı arasında da özel patronus ilişkisini gördüğümüz örnekler de söz konusudur. Öncelikle Eskiçağ'da kırsal yaşamın temel dinamikleri göz önüne alındığında yetersiz hasat ve kıtlık başta olmak üzere, haydutlardan yasadışı uygulamalarda bulunabilen vergi tahsildarlarına, pazar ihtiyacından yasaların işleyişine kadar çeşitli konuların daima asli gündem olduğu bilinmektedir. Bu anlamda kırsal alanda desteksiz şekilde ayakta kalmak Roma dönemi köy toplumları için de oldukça zor olmuştur (Garnsey- Wolf, 1989, s.157). Bithynia'da da bu türden bir zorluğa önlem olarak çeşitli köylerin bir araya gelerek diğer köylerle eşit şartlara ulaşmaya çalıştığı veya çeşitli diğer zorlukların üstesinden geldikleri anlaşılmaktadır. Bölgenin metropolisi Nikomedeia territoryumunda τρικωμία (=üç köy), Kios territoryumunda τετρακωμία (=dört köy) ve Nikaia territoryumunda ise δικωμία (=iki köy) adı verilen çeşitli köy birliklerinin meydana getirildiği bilinmektedir (Schuler, 1998, s.241; Marek, 2003, s.75)⁵. Bu türden tüzel birliklerin yanında kırsal alanda zor durumdaki ailelerin ihtiyaç duyduğu maddi destek ve politik güç çeşitli varlıklı aileler ve Romalı patronuslar tarafından karşılanmıştır. Bithynia bölgesi her ne kadar Romalılaşmış yerel elitlerin oldukça baskın olduğu bir bölge olsa da Romalı patronusların da taşra yerleşimlerinde ortaya çıktığı bilinmektedir.

P. Garnsey'in de vurguladığı üzere, patrocinium'un sağlıklı ve istikrarlı bir şekilde sürdürülebilmesinin başlıca yolu, patronusun yani himaye edenin taşrada yaşayan halklara uyum sağlamasından geçmektedir (Garnsey, 1993, s.61). Busebeple Roma tipi kişisel patronaj uygulamaları Bithynia kentlerinde de büyük oranda taşrada görülmektedir. J. Nollé'nin ele aldığı üzere patronuslar yalnızca etki alanındaki kırsal bölgelerde yaşayan köylülere ekonomik destek sağlamakla kalmamış, aynı zamanda onlar için gelir

getirici bir ortam da yaratmıştır. Bu anlamda patronajın bir yönüyle de köy halkının ürünlerini satabileceği yerel ve bölgesel pazarların kurulmasına sağlanan destek olduğu bilinmektedir (Nollé, 1999, s. 107-108). Bu da kimi durumlarda patronusların kırsal alanlardaki çeşitli yerleşimlerde gayri resmi bir yönetici hali almasına da yol açmıştır. Bithynia'daki örneklerde böyle bir durum bilinmiyor olsa da Asia eyaletindeki Magnesia ad Maendrum (=Aydın/ Germencik) territoryumundaki köylülerin sorunları eyalet valisine bir patronus tarafından iletilmiştir (Nollé, 1999, s.108).

Bu açıdan Roma İmparatorluk dönemine tarihlendirilen çeşitli epigrafik buluntular, Bithynia taşrasında özel himaye ilişkilerini göstermesi açısından oldukça ilgi çekicidir. Bölgenin metropolisi Nikomedeia'nın territoryumunda bulunmuş olan bir yazıtta P. Vedius Cornelianus Straton adlı bir kişinin üπερ τῆς τοῦ πατρωνος σωτηρίας (patronus'un kurtuluşu için) şeklinde onurlandırıldığı okunmaktadır (TAM IV.1, No.70; Fernoux, 2004, s.160). Söz konusu yazıtta azatlı Vedius Pausanias'ın patronusu Cornelianus Straton için bu ifadeyi kullanmasının nedeni olarak, efendisinin Pausanias'ın köy halkının önemli bir sorununu gidermiş olması söylenebilir.

Nr. 2) *Publius Arrius Pyramos*

Bul. Yeri: Strobilos; I. Apameia, No. 115.

- 1 Κλαύδιος θ[ρ]επτός ὑπερ τοῦ πατρωνος
αὐτοῦ Ποπλίου Ἀρρίου Πυράμου
Δεὶ Βρονταίω καὶ Δῆ[μητ]ρι εὐχαριστήριον.

Bölgenin Marmara Denizi kıyısında, günümüz Yalova il sınırları içerisinde kalan yerleşim yerlerinden Strobilos'ta MS. II. yüzyıl başında Publius Arrius Pyramos adlı bir kimsenin patronus olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Daux, 1979, s. 15-19; I. Apameia, No.115). Bu bilgiyi elde edebilmemizi sağlayan stel, çocukken Publius Arrius Pyramos tarafından alınıp büyütülen Claudius adlı bir kişinin söz konusu patronusu adına- ὑπερ τοῦ πατρωνος- Phryg Hava Tanrısı Zeus Brontaios ve Demeter'e şükranlarını sunmak için dikilmiştir⁶. Plinius'un mektuplarına yansıyan ve tüm eyaleti ilgilendiren bir sorun, Pyramos ve Claudius arasındaki patronaj ilişkisinin nasıl geliştiğine dair de bizlere bazı fikirler vermektedir. Buna göre, terk edilmeleri veya sahipsiz kalmaları nedeniyle bakıma muhtaç hale gelen ve Bithynia halkı açısından da beslenmeleri büyük bir sorun haline alan Bithynialı threptoı çocukların sosyal ve yasal statülerindeki karmaşıklık Plinius tarafından fark edilmiş ve dönemin İmparatoru Traianus'a iletilmiştir (Plin. Ep. x. 65).

5 Sencer Şahin, bu türden birleşik köy organizasyonlarının asli amacının vergi toplamada kolaylık sağlamak olduğunu belirtmektedir. Bkz. I. Nikaia, No.726.

6 Claudius'u tanımlamak için kullanılan θρεπτός (threptos) ifadesi evlatlık veya köle olarak alınan çocukları karşılamaktadır. Söz konusu terimle ilgili detaylı bir inceleme için bkz. Cameron, 1939, s. 27-62.

Söz konusu mektuplardan hareketle bakıma muhtaç olan çocukların bir kısmının yasal statüleri korunacak şekilde yerel elitler veya Romalı aileler tarafından beslenip büyütüldüğü anlaşılmaktadır (Cameron, 1939, s. 48-51). Bu açıdan Publius Arrius Pyramos'un da threptos olarak tanımlanan çeşitli çocukları (veya yalnızca Claudius'u) himaye ettiğini ve sonrasında özgür bırakması nedeniyle "eski efendi" statüsündeki patronus olarak tanımlandığını söylemek mümkündür.

Pyramos'un yaşadığı Strobilos'un komşu yerleşimi Pylai'de de Quintius Pagnius Licinnianus adlı bir kimsenin de çiftlik sahibi bir patronus olduğu düşünülmektedir (SEG 41, No.1103). Q. Pagnius Licinnianus'un yazıtında patronus olduğunu açıkça vurgulayan bir detay olmasa da diğer bölgelerden ele geçirilen epigrafik buluntular Pagnii soyuna mensup kimselerin patronus olduğunu göstermektedir (Fernoux, 2004, s.157). Daha önce Nikaia territoryumunda ele geçirilmiş kimi yazıtlarda rastlanılan Pagnii ailesinin azatlıları olduğu düşünülen, M. Pagnius [...] (I. Nikaia, No. 347), Pagnius Phlegon (veya P. Pagnius Threptos) P. Pagnius P. f. Aphrodisius'un da Pylai'deki Pagnius Licinnianus veya onun aile üyelerinin Nikaia'daki çiftliklerinde çalışan isimler olabileceğini önermek mümkündür (I. Nikaia, No.172; Corsten, 2007, s.140). Bu açıdan Pagnii ailesi gibi bazı patronusların diğer kentlerde de topraklarının bulunduğu ve köleleri ile azatlılarının da oldukları anlaşılmaktadır.

Mevcut epigrafik buluntulara göre Doğu Bithynia kentlerinden Claudiopolis'te de iki ismin patronus/patrona olarak tanımlandığı bilinmektedir. Bu isimlerden hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığımız Güney İtalya kökenli Quintus Pacilius Longus, mevcut yazıtlar ışığında Doğu Bithynia'daki iki Romalı patronus'tan birisi olarak dikkat çeker (I. Apameia, No.31; Fernoux, 2004, s. 159)⁷. Yine Claudiopolis'te ele geçirilen bir başka yazıtta da kentteki Roma kökenli bir diğer isim olan Triaria Ignatia (=Egnatia) Lucilla adlı soylu bir toprak sahibinin patronissa olarak onurlandırıldığı okunmaktadır (Dörner, 1952, s.56, No.145; patrona/ patronissa ifadesinin benzer bir kullanımı için bkz. Takmer- Arslan- Tüner Önen, 2006, s.276, No.7). Buna karşın Romalı kadınların patronissa/ patrona olmadıkları fakat hayırseverlikleri nedeniyle bu unvanı onursal-fahri olarak aldıkları ve kimi yazıtlarda kullandıklarına ilişkin görüşler de söz konusudur (detaylı bir inceleme için bkz. Nicols, 1989, s. 117-142; Hemelrijk, 2004a, s.218-220; Hemelrijk, 2004b, s. 415-427). MS. II. yüzyılda yaşamış olan Romalı hukukçu Gaius'un Institutiones adlı yasa derlemesinde yer alan bir maddede lex Bithynorum'a göre

Bithynialı kadınların da bir anlaşma yapmak veya velayet ilişkisinde bulunmak için eşinden veya en büyük oğlundan izin almak zorunda olduğunun bilinmesi, Bithynia'daki kadınların patronaj gibi doğrudan hami konumunda olduğu örneklerin tartışılmasına neden olmaktadır (Gai. Inst. I, 193.1-5). Bu sebeple MS. III. yüzyıl başında yaşamış olan λαμπρότατη – clarissima femina (=pek ünlü hanımefendi) – onursal sıfatıyla tanımlanan Triaria Ignatia Lucilla'nın patronus unvanıyla da onurlandırıldığı anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere imparatorluk döneminde senatoryal bir unvan halini alan clarissimus, MS. II. yüzyıldan itibaren unvan sahibinin diğer aile üyelerine de aktarılabilmiştir (Raepsaet-Charlier, 1981, s. 189-212).

Nr. 3) Clarissima Femina Triaria Ignatia (=Egnatia) Lucilla

Bul. Yeri: Claudiopolis; Dörner 1952, 56, n.145.

- 1 [Οὐλ]πία Σευήρα τειμηθεῖσα ὑπὸ Γλαύκου ἐπιτρόπου ἀποσταλέντος κατὰ ἐγγράφους ἐντολὰς
- 5 [ὲ]πὸ τῆς πατρωνίσσης μ[ου] Τριαρίας Ἰγνατίας Λο[υ]-κίλλης τῆς λαμπροτάτης[ς] ἑθέμην ἑμαυτῇ ζῶσα φρονοῦσα κὲ τῷ ἀνδρὶ μου τειμηθέντι τὴν αὐτὴν τε<ι>μῆν Ἰγνατίῳ Θεοφίλῳ καὶ τοῖς παισίν μου μνήμης χάριν.

Bir kadın için patronissa teriminin kullanılması, tıpkı clarissimus unvanını alan kişinin bu unvanı ailenin diğer üyelerine de aktarmasına benzer şekilde seyretmiştir⁸. Claudiopolis'te yaşamını sürdüren Triaria Ignatia Lucilla'nın hem consul Triarius Maternus (veya Triarius Ma[gius]) ve Egnatia Procula'nın soyundan gelmesi, hem de valiler Aulus Triarius Rufinus ve L. Egnatius Victor Lollianus ile akrabalık bağının olması söz konusu ismin Claudiopolis'te oldukça saygın bir konuma gelmesini ve bu unvanları kullanabilmesini anlaşılır hale getirmektedir (Raepsaet-Charlier, 1987, s.766; Chausson, 1997, s.239 vd.; PIR VII, 1, T345; Settiani, 2000, s. 400-404). Bu açıdan Claudiopolis taşrasına yerleşmiş olan Triaria Ignatia Lucilla'nın akrabalık ilişkileri nedeniyle Bithynia'daki en saygın patronusların başında geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bithynia'daki tüm bu kentler arasında Nikaia kenti verimli kırsal arazileri ve yoğun nüfusuyla patronaj uygulaması açısından bölgedeki diğer kentlerin önünde gözükmektedir. Bölgedeki Romalı ailelerin varlığının MÖ. I. yüzyıldan itibaren kaynaklara yansımaları da Nikaialıların Romalılarla

⁷ F. Münzer, Pacilius ailesinin Güney İtalya-Samnum yakınlarında Osk kökenli halklardan geldiği düşünülmektedir. Münzer, 1942, s. 2081; I. Klaudiupolis, s.46; H. L. Fernoux ise *Pacilii* ailesinin Apulia-Luceria kökenli olabileceğini önermektedir. Fernoux, 2004, s.159.

⁸ *Patronus* unvanının da Attaleia'daki Calpurnii ailesi örneğinde olduğu gibi kimi ailelerde geleneksel hale geldiği bilinmektedir. Adak, 2020, s. 51-52.

olan ekonomik ve politik ilişkilerinin diğer kentlere göre daha erken başladığını göstermektedir. Kentin territoryumundaki patronuslardan L. Claudius Pacorianus Eupator, Latin-İtalik kökenli olmayıp, bu unvanı alan nadir isimlerdendir (I. Nikaia, 252a, No.1128). Bu ismin dışında kalan, Nikaia territoryumunda çeşitli halkları ve aileleri himaye ettiği anlaşılan diğer patronusların ise *negotiatores*⁹ kökenli ailelere mensup Romalı kimseler olduğu düşünülmektedir (Mitchell, 1995, s.160). *Negotiatores* soyundan geldiği düşünülen isimler, P. Postumius Philiscus'a ve onun ailesine patronusluk yapan P. Postumus Severianus Apollonem (Fernoux, 2004, s.157), Bithynia'nın güneyinde kalan (olasılıkla Bilecik-Vezirhan/ Gölpazarı arasında) bir köyde patronusluk yapan senator soyundan gelen Annia Astilla ve yine Nikaia territoryumunda kalan Okaenoi köyünde (=Sakarya/ Taraklı yakınları) patronus olarak onurlandırılan Claudia Eias'tır (I. Nikaia, No. 1062, 1131, 1201)¹⁰. Bu isimlerden P. Postumus Severianus Apollonem'in MS. III. yüzyılda yaşamış olduğu ve Septimius Severus döneminde öldürülen Postumius Severus ile akrabalık ilişkisi içinde olabileceği düşünülmektedir (I. Nikaia, No. 1131).

Görüleceği üzere Bithynia'daki patronaj sistemi ve patronus teriminin yerel ölçekli kullanımı MS. II-III. yüzyıllarda artmış, buna karşın bölgenin yerel elitleri hem ekonomik yardımlar hem de yapı-imar faaliyetleriyle tek seçenek haline gelmiştir¹¹. Bithynia bölgesinde bu türden bir gerileme söz konusu olsa da imparatorluğun diğer eyaletlerinde MS. III. ve V. yüzyıllar arasında halen etkin olan patronusların varlığı bilinmektedir. Özellikle İtalya ve Afrika'daki eyaletlerde M. Ceionius Iulianus Camenius, Valerius Publicola, Postumius Lampadius gibi oldukça ünlü ve etkin patronuslar mevcuttur (Arnheim, 1972, s. 220-222). Buna karşın patronusluk Yunan dünyasında zaman içerisinde klasik anlamdaki önemini ve yaygınlığını kaybetmiş, *πάτριον* terimi de Hıristiyanlık içerisinde genellikle ticari ilişkiler ve din şehidi havariler için kullanılan bir kelime halini almıştır (Bauer - Hutter, 1999, s. 297-298; Lampe, 1961, s.1053).

9 Romalı *negotiatores* ailelerin ele geçirilen pek çok yeni yerleşim yerine giderek iş yaptığı bilinmektedir. Öyle ki Gallia'daki Cenabum (Fransa/Orleans) kentinde meydana gelen isyanda kentteki pek çok *negotiator*'un da öldürüldüğü bilinmektedir. Bkz. Badian, 1981, s.71.

10 Yerleştikleri kentlerde *patronus* halini alan *negotiatores*in yerli halkla ağır yükümlülükleri bulunan işler yapmaları onlara olan desteği azaltmış, buna ek olarak imparatorluk dönemindeki "Romalılaşmış" yerel elitler yaratma politikasıyla birlikte de bu kimselere olan ihtiyaç ve destek büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bkz. Roy, 1978, s.265.

11 Antiokheialı Mixidemus gibi kimi *patronus*ların retorik hocalarını da himaye etmeye çalışarak patronaj sistemini hegemonik-politik bir araç haline getirmeyi amaçladıkları çeşitli örnekler de mevcuttur. Bkz. Criobire, 2013, s.115.

SONUÇ

Günümüzde dahi neredeyse tüm modern dillerde hala yaygın olarak kullanılan 'patronaj' terimi, Roma şehrinin kuruluşuna kadar uzanan ekonomik ve politik bir destek uygulamasını ifade etmektedir. Geç Cumhuriyet döneminde tüm Akdeniz'de popülerleşen, özellikle Roma'nın gücünden faydalanma aracı olarak kentler tarafından da kullanılan fakat zamanla eski önemini ve popülerliğini kaybeden bu sistemin tarihsel süreci hem patronajın geçirdiği dönüşümler hem de Anadolu'da değişen Roma politikalarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu yapı, özellikle geç cumhuriyet döneminde Yunan dünyasıyla yakınlaşma ve Romalı unsurların kabulünü kolaylaştırma aracı olarak da görülmüştür. Anadolu'daki ilk patronaj ilişkileri ise Roma'nın önerisiyle değil, özellikle Akdeniz kıyısındaki kentlerin politik destek arayışıyla başlamıştır. *Patrocinium*, bu yönüyle de söz konusu kentlerin Roma'ya yakınlaşmasında oldukça işlevsel bir araç olmuştur. Cumhuriyet döneminde patronajın yerel ekonomik destek aracı olmaktan çıkıp Roma'nın kentler üzerindeki kontrolünü sağlayan bir araç halini alma sürecinin yansıması olarak Anadolu kentlerindeki ilk ilişkiler bu aşamada başlamıştır. Roma'ya entegre olma konusunda çeşitli sorunlar yaşayan Bithynia kentleri ise diğer kentlere görece geç bir tarihte ilk kez patronus terimini kullanmıştır. *Proconsul Lucius f. Rufus*'u patronus olarak onurlandırmayla başlayan bu süreç, Bithynia'daki patronaj ilişkilerinin de ne şekilde devam edeceği konusunda ipucu vermektedir. Öyle ki, MS. I. yüzyıl sonlarına kadar Bithynia'daki patronaj ilişkileri doğrudan eyaleti yöneten valilerle olmuştur.

Roma'nın Anadolu'daki egemenliği neticesinde yeni bir sistem olarak Bithynia kentlerinde de görülen patronaj faaliyetlerini ve patronus teriminin kullanımını üç grupta ele almak mümkündür: Bunlardan ilki valilerin kentler tarafından patronus olarak onurlandırılmasıdır. İkincisi, Apamea gibi koloni kentlerinde de görüleceği üzere, kentin doğrudan bir Romalı veterani onurlandırdığı tipteki patronajlık sistemidir. Sonuncusu ise büyük oranda Latin-İtalik kökenli *negotiatores* veya *clarissimus/ clarissima* kimselerin Bithynia taşrasında yaşarken etrafındaki köylüleri veya çeşitli kimseleri himaye etmesidir. Bu açıdan Bithynia bölgesinde patronus teriminin ilk kullanıldığı örnekler kentler tarafından kullanılan yerel rekabete ve politik bir himayeye atıf yapmaktayken MS. II-III. yüzyıllarda Nikaia, Nikomedeia, Claudiopolis ve Strobilos gibi yerleşimlerde karşımıza çıkan örnekler büyük oranda yerel ölçekli bir ekonomik himaye ve azatlı-efendi ilişkisine atıf yapmaktadır.

Eyalet valilerinin patronus olarak sikkelerde veya yazıtlarda onurlandırılmasının İmparator Augustus'un uygulamaya koyduğu kurallarla zıtlık gösterdiği ve diğer eyaletlerden farklı olarak erken imparatorluk döneminde oldukça popüler olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun başlıca nedeni şüphesiz ki Nikomedeia ve Nikaia arasında bitmek bilmeyen rekabette patronusluğu da bir araç olarak kullanma arzusudur. Ayrıca valilerin de bu şekilde kentlerin kendilerine sadık kalmasını sağladığı muhtemeldir. Bu anlamda bölgenin en büyük kentleri tarafından onurlandırılan vali M. Plancius Varus'tan oldukça önemli ailelere mensup olan buna karşın Claudiopolis taşrasında toprak sahibi olarak yaşamını sürdüren Triaria Ignatia Lucilla'ya değin farklı nitelikteki kişiler için patronus veya patronissa terimi kullanılmıştır.

Bithynia kentlerindeki ihtiyaç duyan kimselerle özel himaye ilişkisinde bulunan patronusların ağırlıklı olarak MS. II.-III. yüzyıllarda ortaya çıkması, kırsal alanda bu kimselerin ekonomik veya politik yardımına ihtiyacı olan bazı ailelerin yaşadığını düşündürmektedir. Bir diğer olasılık ise bu kişilerin, yerel elitler gibi, servetlerini artırarak patronus olarak ön plana çıkmış olmalarıdır. Kırsal demosların patronuslarına dair bir bilgimizin olmayışı ise bu alanlarda kentlerdeki yerel elitlerin etkin olmasından kaynaklı olmalıdır. Ayrıca patronusların desteğiyle inşa edildiği bilinen bir yapının da söz konusu olmayışı, patronusların yalnızca taşrada ekonomik himaye odaklı ad hoc –amaca özgü- bir ilişkinin parçası olduğunu göstermektedir.

Bithynia örneğinde de görülen patronusların zor durumdaki halka yardım etmek isteyen hayırseverler olduğu ve kendisine tabi olanlardan herhangi bir beklentisi olmadığı söylenemez. Onursal veya resmi olarak patronus olan Romalı isimlerin öncelikli amacı şüphesiz ki zenginliklerini ve prestijlerini artırarak buldukları kentlerde güçlenmek ve yerel halkla yakınlaşmaktır. Valiler ise hem eyaletteki yönetimlerini sorunsuz hale getirerek politik bir denge sağlamak hem de olası sorunlar karşısında kendisini destekleyecek kitleler yaratmak amacıyla patronus olarak onurlandırılmayı desteklemiştir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Cass. Dio. Cassius Dio, *Roman History*, Volume VII: Books 56-60. çev. Earnest Cary-Herbert B. Foster, Harvard University Press, Cambridge 1924.
- Cic. Fam. Cicero, *Letters to Friends*, Volume I: Letters 1-113. çev. David R. Shackleton Bailey, Harvard University Press, Cambridge 2001.
- Cic. Verr. Cicero, *The Verrine Orations I: Against Caecilius. Against Verres*, Part I; Part II, Books 1-2, çev. Leonard H. G. Greenwood, Harvard University Press, Cambridge 1928.
- Dion. Hal. Ant. Rom. Dionysios of Halicarnassus, *Roman Antiques*: Books 1-2, çev. Earnest Cary, Harvard University Press, Cambridge 1937.
- Gai. Inst. Gaius, *Institutiones, Die Institutionen des Gaius. Texte zur Forschung*; Bd. 81, çev. Ulrich Manthe, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2004.
- Plin. Ep. Plinius, *Genç Plinius'un Anadolu Mektupları*, çev. Çiğdem Dürüşken-Erendiz Özbayoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- Plut. Rom. Plutarkhos, *Lives, Volume I: Theseus and Romulus. Lycurgus and Numa. Solon and Publicola*. çev. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Cambridge 1914.
- Tac. Ann. Tacitus, *Annals*: Books 1-3. çev. Clifford H. Moore, John Jackson. Harvard University Press, Cambridge 1931.

Modern Araştırmalar

- Adak, Mustafa (2016), "Nemesis in der bithynischen Metropole Nikaia und ein Prokonsul der Provinz Asia", *Vir Doctus Anatolicus. Sencer Şahin Anısına Yazılar*, Philia Supplement 1. ed. Burak Takmer – Ebru Nuriye Akdoğu Arca – Nuray Gökalp-Özgül, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1-32.
- Adak, Mustafa (2020), "Civic Notables and Their Honorific Titles in Roman Pamphylia and Pisidia", *Philanthropy in Anatolia through the Ages*. eds. O. Tekin, C. H. Roosevelt, E. Akyürek, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2020, 47-71.

- Arnheim, Michael T. W. (1972), *The Senatorial Aristocracy in the Later Roman Empire*, Oxford: Clarendon Press.
- Badian, Ernst (1981), *Roman Imperialism in the Late Republic*, New York: Cornell University Press.
- Bauer, Johannes B., Manfred Hutter (1999), *Lexikon der christlichen Antike*, Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 297-298.
- Baz, Ferit (2013), "Considerations for the Administration of the Province Pontus et Bithynia during the Imperial Period", *Cedrus* 1, 261-284.
- Becker-Bertau, Friedrich, *Die Inschriften von Klaudiupolis. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien 31* (I. Klaudiupolis), Bonn: Rudolf Habelt Verlag, 1986.
- Bloy, Dylan (2012), "Roman Patrons of Greek Communities before the Title Πάτριος." *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte* 61/ S. 2, 168-201.
- Braund, David (1989), "Function and dysfunction: personal patronage in Roman Imperialism", *Patronage in Ancient Society*, ed. Andrew Wallace-Hadrill, New York: Routledge Press, 137-152.
- Bund, Elmar (1979), "Patronus", *Der Kleine Pauly*, C. 4, ed. Konrat Ziegler- Walther Sontheimer, Münih: Deutschen Taschenbuch Verlag, 559-560.
- Chausson, François (1997), "Les Egnatii et l'aristocratie italienne des IIe - IVe siècles". *Journal des savants* 2, 211-331.
- Corsten, Thomas (2007), "Prosopographische und onomastische Notizen III", *Gephyra* 4, 133-144.
- Corsten, Thomas (1987), *Die Inschriften von Apameia (Bithynien) und Pylai*. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien 32 (I. Apameia), Bonn: Rudolf Habelt Verlag.
- Cribiore, Raffaello (2013), *Libanius the Sophist: Rhetoric, Reality, and Religion in the Fourth Century*, Londra: Cornell University Press.
- Dörner, Friederich Karl (1952), *Bericht über eine Reise in Bithynien*, Viyana: Röhrer.
- Eich, Peter (2005), *Zur Metamorphose des politischen Systems in der römischen Kaiserzeit: Die Entstehung einer „personalen Bürokratie“ im langen dritten Jahrhundert*, (Klio 9), Berlin: Akademie Verlag.
- Eilers, Claude (2002), *Roman Patrons of Greek Cities*, Oxford: Oxford University Press.
- Fernoux, Henri Louis (2004), *Notables et élites des cités de Bithynie aux époques hellénistique et romaine (IIIe s. av.-IIIe s. ap. J.-C.)*. Essai d'histoire sociale, Maison de l'Orient et de la Méditerranée Jean Pouilloux: Lyon.
- Ferrary, Jean Louis (1997), "The Hellenistic World and Roman Political Patronage", *Hellenistic Constructs: Essays in Culture, History, and Historiography*, ed. Paul Cartledge-Peter Garnsey- Erich S. Gruen, Londra: University of California Press, 105-119.
- Ganter, Angela (2015), *Was die römische Welt zusammenhält: Patron-Klient-Verhältnisse zwischen Cicero und Cyprian*, (Klio 26), Berlin: De Gruyter Press.
- Garnsey, Peter (1993), *Famine and Food Supply in the Graeco-Roman World*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Garnsey, Peter – Greg Wolf (1989), "Patronage of the Rural Poor in the Roman World", *Patronage in Ancient Society*, ed. Andrew Wallace-Hadrill, New York: Routledge Press, 153-170.
- Goldbeck, Fabian (2010), *Salutationes: Die Morgenbegrüßungen in Rom in der Republik und der frühen Kaiserzeit*, (Klio 16), Berlin: Akademie Verlag.
- Gruen, Erich S. (1984), *The Hellenistic World and the Coming of Rome*, C. I, Londra: University of California Press.
- Hemelrijk, Emily A. (2004a), "City Patronesses in the Roman Empire." *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte* 53/ S. 2, 209-45.
- Hemelrijk, Emily A. (2004b), "Patronage of Cities: the Role of Woman", *Roman Rule and Civic Life: Local and Regional Perspectives*, ed. Luuk De Ligt vd, Amsterdam: Brill Press, 415-427
- Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes*, 4, fasc. 1-9, ed. Georges Lafaye, Paris: Ernest Leroux, 1908-1927.
- Inscriptiones Graecae, XIV. Inscriptiones Graecae Siciliae et Italiae, additis Galliae, Hispaniae, Britanniae, Germaniae inscriptionibus*, ed. Georg Kaibel, Berlin: Georg Reimer, 1890.

- Johnson, Terry – Christopher Dandeker (1989), “Patronage: relation and system”, *Patronage in Ancient Society*, ed. Andrew Wallace-Hadrill, New York: Routledge Press, 219-238.
- Lampe, Geoffrey Hugo (1961), *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford: Clarendon Press.
- Le Roy, Christian (1978), “Richesse et exploitation en Laconie au Ier siècle av. J.-C.” *Ktèma: civilisations de l’Orient, de la Grèce et de Rome antiques* 3, 261-266.
- Madsen, Jesper Majbom (2009), *Eager to be Roman: Greek Response to Roman Rule in Pontus and Bithynia*, Londra: Duckworth.
- Marek, Christian (2003), *Pontus et Bithynia. Die römischen Provinzen im Norden Kleinasien*, Mainz am Rhein: Philipp von Zabern Verlag.
- Münzer, Friedrich (1942), “*Pacilius*”, *Real-Encyclopädie d. klassischen Altertumswissenschaft*, C. XVIII. 2, Stuttgart 1942, 2081.
- Nicols, John (1989), “*Patrona Duitatis: Gender and Civic Patronage*” *Studies in Latin Literature and Roman History*, Collection Latomus 5, 117-142.
- Nicols, John (1990), “Patrons of provinces in the early principate: The Case of Bithynia”. *ZPE* 80, 101-108.
- Nicols, John (2014), *Civic Patronage in the Roman Empire*, Boston: Brill Press.
- Nollé, Johannes (1999), “Marktrechte außerhalb der Stadt: Lokale Autonomie zwischen Staathalter und Zentralort”, *Lokale Autonomie und römische Ordnungsmacht in den Kaiserzeitlichen Provinzen vom 1. bis 3. Jahrhundert*, ed. W. Eck, Münih: Oldenburg Verlag, 93-114.
- Prosopographia Imperii Romani*, Saec. I. II. III., Pars VII, Fasciculus 1 (PIR VII, 1), ed. Werner Eck vd., Berlin: Walter De Gruyter 2009.
- Quass, Friedemann (1993), *Die Honoratiorenschicht in den Städten des griechischen Ostens: Untersuchungen zur politischen und sozialen Entwicklung in hellenistischer und römischer Zeit*, Stuttgart :Franz Steiner Verlag.
- Raepsaet-Charlier, Marie Therese (1981), “*Clarissima Femina*”, *RIDA* 28, 189-212.
- Raepsaet-Charlier, Marie Therese (1987), *Prosopographie des femmes de l’ordre sénatorial (Ier-IIe siècles)*, Louvain: Aedibus Peeters.
- Remy, Bernard (1989), *Les carrières sénatoriales dans les provinces romaines d’Anatolie au Haut-Empire (31 av. J.-C.- 284 ap. J.-C.) (Pont-Bithynie, Galatie, Cappadoce, Lycie-Pamphylie et Cilicie)*, (Varia Anatolica 2), İstanbul: Institut Français d’Études Anatoliennes-Georges Dumézil.
- Rendina, Simone (2020), “The Cities of the Greek East after the First Mithridatic War. Aspects of Sulla’s Financial Policy”, *Phasis* 23, 74-92.
- Roller, Matthew B. (2001), *Constructing Autocracy: Aristocrats and Emperors in Julian-Claudian Rome*, New Jersey: Princeton University Press.
- Saller, Richard P. (1982), *Personal Patronage under the Early Empire*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Schuler, Christof (1998), *Ländliche Siedlungen und Gemeinden im hellenistischen und römischen Kleinasien*, Vestigia 50, Münih: C. H. Beck Verlag.
- Settipani, Christian (2000), *Continuité Gentilice et Continuité Sénatoriale dans les Familles Sénatoriales Romaines à l’époque Impériale*, Oxford: Oxford University Press.
- Sherk, Robert K. (1993), *Rome and the Greek East to the Death of Augustus*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sirks, Adriaan Johan Boudewijn (1980), “A Favour to rich Freed Women (libertinae) in 51 A.D. On Sue. Cl. 19 and the Lex Papia”, *RIDA* 27, 283-293.
- Sommer, Stefan (2006), *Rom und die Vereinigungen im südwestlichen Kleinasien (133 v. Chr. – 284 n. Chr.)*, Hennef: Buchverlag Marthe Clauss.
- Şahin, Sencer, *Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia). Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien* 9, 10,1-2 (I. Nikaia), Bonn: Rudolf Habelt Verlag, 1979, 1981-1982.
- Takmer, Burak-Murat Arslan-Nihal Tüner Önen (2006), “New Inscriptions from the Kayseri Museum I”. *Gephyra* 3, 169-181.
- Tanner, Jeremy (2000), “Portraits, Power and Patronage in the Late Roman Republic”, *JRS* 90, 18-50.

Tituli Asiae Minoris, IV. Tituli Bithyniae linguis Graeca et Latina conscripti, I. Paeninsula Bithynica praeter Chalcedonem. Nicomedia et ager Nicomedensis cum septentrionali meridianoque litore sinus Astaceni et cum lacu Sumonensi, ed. Friedrich Karl Dörner, Viyana: Röhrer, 1978.

Touloumakos, Johannes (1988), “Zum römischen Gemeindepatronat im griechischen Osten”, *Hermes* 116/S.3, 304-324.

Verboven, Koenraad (2002), *The Economy of Friends. Economic Aspects of Amicitia and Patronage in the Late Republic*, Brüksel: Éditions Latomus.

Wallace-Hadrill, Andrew (1989), “Patronage in Roman Society: from Republic to Empire”, *Patronage in Ancient Society*, ed. Andrew Wallace-Hadrill, New York: Routledge Press, 63-88.

URL Kaynaklar

<https://scholarlyeditions.brill.com/sego/> son erişim tarihi: 22.01.2022.

<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/> son erişim tarihi: 16.11.2022.

<https://cil.bbaw.de/ace/id/8810/> son erişim tarihi: 26.01.2023.

<https://edh.ub.uni-heidelberg.de/edh> son erişim tarihi: 26.01.2023.

